

İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETMENLERİNİN MESLEKİ TÜKENMİŞLİK DÜZEYLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ (AĞRI ÖRNEĞİ)

EXAMINATION OF THE BURNOUT LEVEL OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS OF CULTURE OF RELIGION AND KNOWLEDGE OF ETHICS (CRKE) WITH REGARD TO DIFFERENT VARIABLES (CASE OF AĞRI)

Hayati TETİK

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi
Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü
Din Eğitimi Ana Bilim Dalı
Ağrı-Türkiye
htetik@agri.edu.tr

Atf gösterme: Tetik, H. (2016). İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenlerinin mesleki tükenmişlik düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (Ağrı örneği), *Universal Journal of Theology*, 1 (1), 82-94.

Geliş Tarihi:
21 Kasım 2016
Değerlendirme Tarihi:
23 Kasım 2016
Kabul Tarihi:
27 Aralık 2016

Öz: Bu araştırma, Ağrı İl Merkezi ve İlçelerinde, İlkokul ve Ortaokul kurumlarında çalışan 192 İDKAB öğretmenlerinin tükenmişlik düzeyleri ile cinsiyet, medeni durum, okulda görev yapan öğretmen sayısı, yaş ve mesleki kıdem süresiyle arasında ilişkinin olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırma, betimsel türde olup tarama yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Veri toplama araçları olarak Maslach Tükenmişlik Envanteri ve Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Verilerin analizinde bir istatistik programı kullanılarak analiz yapılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular, değişkenlere göre t-testi ve ANOVA testine tabi tutulmuştur. Araştırma sonuçlarına göre öğretmenlerin; yaş ve mesleki kıdem değişkenlere göre mesleki tükenmişlik düzeyleri anlamlı düzeyde farklılaşmıştır. Okulda görev yapan öğretmen sayısına göre mesleki tükenmişlik düzeylerinde zayıf bir ilişkinin olduğu görülmüş, medeni durum ve cinsiyete göre tükenmişlik düzeyleri anlamlı düzeyde farklılık göstermemiştir. Bu bağlamda tükenmişliğe yol açan sebepleri ortaya koyan bu ve benzeri araştırmalardan elde edilen bulgular ışığında tükenmişlik sendromu ile ilgili gerekli önlemler alınabilir.

© 2016 UJTE.
Tüm hakları saklıdır.

Anahtar Kelimeler: *Mesleki tükenmişlik, öğretmen, kıdem, okul, eğitim*

Abstract: This research is carried out in the city center of Ağrı and its counties on 192 CRKE teachers working in primary and secondary schools. The aim of the research is to determine whether there is a correlation between the level of exhaustion of the teachers at a given school and the number of the teachers working at that school, their age and professional seniority. The research is descriptive and it is conducted within the scanning method. Maslach Burnout Inventory and Personal Information Form are used as the data collection tools. A statistical program is used for making analysis. The data acquired by the end of the research are subjected to T-Test and ANOVA. According to the results of the research, the burnout levels are differed meaningfully by the variables of age and professional seniority. The burnout levels by the number, marital status and gender of the teachers working at the school are undifferentiated at margins. The due precautions can be taken in the light of the data acquired from this and similar researches which are putting forward the factors resulting in burnout syndrome.

Keywords: *Professional Burnout, Teacher, Seniority, School, Education.*

1. Araştırmanın Problemi

Çalışma ve iş hayatın bireylerin çok önemli bir parçasıdır. Bireyler günlük yaşantılarının büyük bir bölümünü işte ve iş ile ilgili faaliyetlerini planlayarak geçirmekte, bu durum ise çalışma hayatında stres yaşamalarına sebep olmaktadır. Farklı kültürlerde ve farklı örneklerde çalışılan bir konu olarak günümüzde de önemini koruyan tükenmişlik; enerji, güç ya da kaynakların olağanüstü talepler yoluyla tükenmesi, ilerleyici bir stres süreci, idealizm kaybı vb. şekillerde dile getirilmektedir. (Budak ve Surgevil, 2005). Bu bağlamda günümüz insanı, bir taraftan kentleşme, sanayileşme, bilim ve teknolojik gelişmelerin yol açtığı hızlı değişim içinde bir kısım önemli sayılabilecek toplumsal ve psikolojik problemlerle karşılaşırken, diğer taraftan günlük hayatın sorumluluklarını yerine getirme, insanlarla irtibat kurma ve bu irtibatı devam ettirmenin endişesini yaşamaktadır. Bu alanda yapılan çalışmalar, uzun müddet yoğun stres ile yaşamının sağlığı çok hayati boyutlarda tehdit ettiğini ortaya çıkartmaktadır (Özdoğan, 2008). Her düzeydeki çalışanın etkisi altına alabilen stres; toplumsal anlamda başarı düşüklüğü, işe devamsızlık, bireysel anlamda fizyolojik hastalıklar, davranışsal bozukluklar ve endişe, depresyon, “tükenme belirtisi” gibi psikolojik rahatsızlıklara sebebiyet verebilmektedir. (Sabuncuoğlu ve Tüz, 2001). Bu endişenin insan üzerinde oluşturduğu stres, sağlığı olumsuz bir biçimde etkilemekte ve bu etkiye de daha çok çocuklar ve gençler maruz kalmaktadırlar. Bu olumsuzluğu gidermek amacıyla, dini ve ahlaki değerlerin topluma kazandırılması gibi önemli bir işlev gereklilik arz etmektedir. Zira iş stresine sebep olabilecek unsurların en yoğun olduğu mesleklerden birinin öğretmenlik olduğu göz önüne alındığında bu hayati görevi ifa etmekte olan bilhassa İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerine büyük sorumluluklar düşmektedir. Bu yüzden din dersi öğretmenlerinin, öğrencilerin dinî ve ahlâkî yönden yetişmelerinde doğrudan etkili olduğu söylenebilir. Bununla birlikte İlköğretim Din Kültürü Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin verimli ve faydalı olabilmeleri için mesleki açıdan yeterli olmalarının yanında ruhsal ve bedensel olarak da sağlıklı olmaları gerekmektedir. (Yeğin, 2014).

Öğretmenlik mesleğinin doğasından kaynaklanan her türlü zorluk kuşkusuz İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerini de ilgilendirmektedir. Üstelik İDKAB öğretmenleri söz konusu zorluklara ek olarak branşlarından kaynaklanan ve yalnızca kendilerini ilgilendiren bireysel zorluklarla da karşı karşıya kalabilirler (Bayraktar, 2013). İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde, ferdin bütün benliğine sirayet edebilme potansiyeli olan din olgusu, öğretime konu edilmektedir (Hökelekli, 1998). Zira dini verilerle donanma ve bu öğeleri aktif bir yaşam tarzı haline getirmeksizin öğreticinin sunacağı bilgi birikimi çocukların ruh sağlıklarını ve dini tutumlarını olumsuz etkileyebilir. Bu nedenledir ki yeterli donanıma sahip olmayan İDKAB öğretmenlerinin, öğrencilerin duygu ve davranış dünyaları üzerinde yapacağı zararın, öğrencilere din eğitimi verilmemesinin neden olacağı zarardan daha az olmadığı dile getirilmektedir. (Aydın, 2000).

Tükenmişlik Kavramı

Tükenmişlik kavramı ilk defa Freudenberg tarafından; “başarısız olma, yıpranma, aşırı yüklenme sonucu güç ve enerji kaybı veya karşılanamayan istekler sonucu insanın iç kaynaklarında tükenme durumu” olarak tanımlanmıştır (Freudenberg,1974). Maslach ve Jackson ise, (1986) tükenmişliği, duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarıda düşmeden oluşan “ üç bileşenli bir psikolojik sendrom ” şeklinde tanımlamışlardır.

Tükenmişlik öncelikle bireyin duygusal kaynaklarını tüketmesi ile ortaya çıkmakta ve kişinin duygusal anlamda tükenmesi ile sonuçlanmaktadır. Duygusal anlamda tükenen birey bir sonraki aşamada çevresindeki insanlarla olan ilişkisini sınırlandırarak psikolojik olarak insanlardan uzaklaşır. Bu şekilde duyarsızlaşma boyutu kendisini gösterir. Son aşamada ise birey daha önceki olumlu tutumlarıyla şimdiki tutumları arasındaki ayrımı fark eder ve bunun sonucunda mesafeli tutumlarının, çalıştığı kuruma ve topluma katkılarını sınırladığını düşünür. Böylece birey iş ve insan ilişkileri konusunda bir yetersizlik duygusu içerisine girmekte, kısacası işini yapma konusunda,

kendisini yetersiz görmeye başlamaktadır. Kişinin kendini olumsuz değerlendirme eğilimi içerisinde olması ise kişisel başarı boyutu içerisinde tanımlanmaktadır (Cordes ve Dougherty, 1993; Maslach, Schaufeli ve Leiter, 2001; Maslach ve Zimbardo, 1982; akt: Ardiç ve Polatçı, 2008: (Komala ve Ganesh. 2007).

Öğretmenlerde Tükenmişlik

İş hayatındaki yoğun stres sebebiyle özellikle öğretmenlik, tükenmişlik bakımından yüksek risk grubunda yer alan bir meslektir. Negatif koşullar ve stres altında çalışma, öğretmenlerin verdiği hizmetin niteliğinde bozulmaya sebep olurken, aynı zamanda insan sağlığını da etkiler. Bu türden bir etkilenme öğretmenin öğrencilerine, işine ve diğer bireylere karşı ilgisini, sevecenliğini ve onlar için bir şeyler oluşturma alanını azaltır. Tükenmişliğin sonuçları yalnızca öğretmeni ilgilendirmeyip, öğrencilere, okula, personele, anne babaya ve öğretmenin ailesine varıncaya kadar uzanabilir. (Akten, 2007). Öğretmenin mesleki alanda tükenmişlik yaşamasının, bireysel sağlığının bozulması ve öğrenciye sunulan hizmet kalitesinin azalması gibi, eğitim süreci içinde de zayıflatıcı tesirleri vardır. Bu durumda verilen eğitim-öğretim hizmetinin kalite ve niceliğinde bozulma olurken, öğrencilerin psikolojileri de olumsuz yönde etkilenir. Öte yandan bir süre sonra çeşitli güçlüklerle yetişen beşer gücü, hizmet alanından uzaklaşmaya başlar. Zira bu sorunları yaşayan öğretmenlerin birçoğu, mesleği bırakma yoluna yönelir (Hock, 1988).

Eğitim-öğretim faaliyetlerinde; öğretmen-öğrenci, okul-aile sorunları, öğrencilerin disiplin problemleri, aşırı derecede kalabalık sınıflar ve kifayetsiz fiziki koşullar, mesleki ilerlemede karşılaştığı güçlükler, toplumun eleştirileri, takdir edilme vb. gibi problemler öğretmenlerde gerilim, endişe ve tükenmişliğin ortaya çıkmasına yol açmakta; düşük iş performansı, işe yönelik menfi tutumlar, sıkça tekrarlanan işe geç kalmalar, işi bırakma isteği ve hatta bedensel, ruhsal sağlıkta bozulma gibi sonuçlara sebebiyet vererek eğitim alanına, öğrencilere, ailelere ve tüm toplumu etkileyen olumsuz sonuçlara sebep olmaktadır (Akten, 2007). Öteki bir ifadeyle, öğretmenlerin yaşadıkları gerginlik ve tükenmişlik; tüm toplumun üzerinde manidar etkilere sahiptir ve sonuçları doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak bütün topluma etki etmektedir. (Friedman ve Farber, 1992). Çünkü stres ve engellenmişlik duygularıyla karşı karşıya olan kişi için yeniden işe gitme zorunluluğu büyük bir kaygı kaynağıdır (Torun, 1995). Ruhsal yorgunlukta olan öğretmen bir iş gününde olumlu bir his beslemeyi çok zor bulur. Ağır bir vazgeçme duygusu baskındır. Yaşanan esas duygu depresyondur. Üçüncü öge olan fiziksel yorgunlukta öğretmen kendini okulda çoğu zaman bedensel olarak bitkin hisseder (Kyriacou, 2000).

Tükenmişlik, öğretmenlerin çalışmalarını sürdürmelerine çok fazla tahribat verir. Öğretmenler bu sendromu yaşadığında olumsuz duygular beslemeye başlar, öğrencilere ve arkadaşlarına yılgın bir tutum geliştirir ve öğrencilerle iletişimde kopukluklar yaşar. Bedensel ve psikolojik hastalıklarda artış olur ve bazen alkol ve ilaç kullanımına başlar (Coşkun, 2012). Bugün öğretmenlerden beklenen, bireyleri devamlı ve süratli bir şekilde yenilik gösteren teknolojik bir topluma hazırlamaları ve toplumun çeşitli sorunlarıyla uğraşmalarıdır. (Akçamete, Kaner ve Sucuoğlu 2001). Öğretmenlerin, mesleklerinin onlara yüklediği sorumluluklar ve ferdî uygulamalar nedeniyle bu sendroma yakın oldukları düşünülerek mesleki tükenmişlik düzeyleri birçok araştırmaya konu olmuştur. Bu alanda literatür incelendiğinde, yurt dışında tükenmişlik ve öğretmen tükenmişliği konusunda yapılmış birçok araştırma olmasına karşın, ülkemizde konuyla alakalı çalışmaların bilhassa son yıllarda arttığı görülmektedir (Kayabaşı, 2008).

Girgin, (1995) öğretmen tükenmişliği üzerinde yaptığı bir araştırmada öğretmenlerin tükenmişliğini etkileyen durumları ve öğretmenlerin mesleği bırakmasına yol açan faktörleri şu şekilde açıklamıştır:

- 1- Öğretmen yaşı ile tükenmişlik olasılığı arasında ters orantı vardır.
- 2- Öğretmenin baskı altında oluşu ile tükenmişlik arasında doğru orantı vardır.

3- Meslekte beş yıldan sonra tükenmişlik azalır.

4- Öğretmenin alternatif gelir kaynakları ile tükenmişlik arasında doğru orantı vardır.

5- Öğretmenin mesleği, beklentisine uygun değilse tükenmişlik ihtimali daha da artar (Karayazı, 2008).

Aşamalı biçimde yaşanan bir süreç olan tükenmişlik; coşku dönemi, durgunluk dönemi, engelleme dönemi ve apati dönemi olmak üzere dört dönemdir. Edelwich ve Brodsky (1980)'a göre bu dönemler kısaca şu şekilde gelişirler (Akt. Karakuş, 2008).

Şevk ve Coşku Dönemi: İlk zamanlarda bireyde beklenti, enerji artışı ve mesleki hedeflerin olduğu, ancak iş ortamındaki uygulama problemleri, ön yargı, sık eleştiri, kendine ve yaşamın farklı yönlerine yeteri miktarda zaman ayırmaması, enerji sağlayamaması, uyum sağlama çabası ve bütün bunlarla baş edememe sonucu durgunlaşmanın bir yıl sonra ortaya çıktığı görülür.

Durgunluk Dönemi: Başlangıçta güdülenmenin azaldığı, ferdin isteklerinin gerçekleşmediği için hayal kırıklığının meydana geldiği ve iş dışı eğilimlerin daha üst seviyelere ulaştığı görülür.

Engelleme Dönemi: Bu dönemi geçiren kişi işin değeri ve anlamıyla ilgili birtakım sorular sormaya başlar. İşi devam ettirip ettirmemeyi sorgular. İşini gerçekleştirmede karşısına çıkan en ufak engelleri işi yapmaya birer engel ve tehdit olarak görür. Ruhsal, davranışsal, bedensel sorunlar bu evrede görülmeye başlar.

Apati (İlgisizleşme) Dönemi: Bu evrede birey artık derin ruhsal kopmalar, kısırlaşma, karamsar, inançsızlık davranışları sergiler. Bu zamanda yaşanan umursamazlık en önemli safhasındadır. İşe geç gelme, vurdumduymazlık, rutin yapılacaklar dışında başka bir iş yapmama, sürekli işten yakınma durumları oluşmaya başlar. Bir süreç olarak yaşanan tükenmişlik, her dönemi farklı özellikler gösterdiği için bu dönemlere ayrılarak analiz edilmesi daha yararlı olur. Kişilerin tükenmişlik seviyeleri belirlendiğinde tamamıyla tükenmişlik vardır veya yoktur denilememekte, her döneme ait değerlendirme ayrı ayrı yapılmaktadır. Bu evreler her zaman sırasıyla gerçekleşmeyebilir. Bu analizlerin birbirini izlemesi, hemen teşhis ve önleme aşamalarında ehemmiyet taşımaktadır (Karakuş, 2008). Beraber çalışan bireylerin ahenkli bir ekipman çalışması içinde olmaları, aralarında dürüst bir görev paylaşımının olması, hem hizmetin kalitesinin artmasını sağlar, hem de birliktelik sorunlarını önler. Öğretmenlerin tükenmişlikten kurtulmaları ve daha hoşnut olmaları için yönetimin muhtelif önlemler alması kayda değer bir koşuldur (Gündüz, 2006).

Bu alanla alakalı yapılan çalışmalara bakıldığında; öğretmen tükenmişliğinin cinsiyet (Maslach ve Jackson, 1981), yaş (Schwab, Jackson ve Schuler, 1986), medeni durum (Maslach ve Jackson, 1984), eğitim durumu/seviyesi (Gündüz, 2005; Maslach ve Jackson, 1981) gibi demografik değişkenlerle ilişkili olduğu açıklanmıştır. Öteki taraftan, çalışılan kurum ya da örgütten kaynaklı rol belirsizliği (Schaufeli ve Peeters, 2000), rol çatışması ve demokratik okul ortamı (Dworkin, 2001), algılanan sosyal destek (Gündüz, 2005; Chan, 2002; Maslach ve Jackson, 1984), iş yükü (Schaufeli ve Enzmann, 1998), ödül-ceza (Schwab, Jackson ve Schuler, 1986) ve disiplin sorunlarının (Pines, 2002) öğretmen tükenmişliği üzerinde önemli değişkenler oldukları tespit edilmiştir. Diğer taraftan, öğretmenlerin beklentilerinin (Maslach ve Jackson, 1984), stresle baş etme şekillerinin (Schaufeli ve Greenglass, 2001), iş ortamından kaynaklı stresin (Betoret, 2009; iş doyumunun (Teltik, 2009), sınıf yönetimine yönelik algılanan yetkinlik inancının (Brouwers ve Tomic, 2000) ve öğretmenliğe yönelik yetkinlik inancının (Teltik, 2009; Betoret, 2009; Karahan, 2005; Schwarzer ve Hallum, 2008; Chan, 2007; Çimen, 2007; Egyed ve Short, 2006; Evers, Brouwers ve Tomic, 2002; Chan, 2002; Grau, Salanova ve Peiró, 2001; Brouwers, Evers ve Tomic, 2001; Van Dick ve Wagner, 2001; Brouwers ve Tomic, 2000) yaşanan tükenmişlikle ilişkili olduğunu gösteren birçok araştırma bulgusu bulunmaktadır (Akt. Çelikkaleli, 2011, 41).

Daha evvel belirttiğimiz gibi, ülkemizde öğretmenlerin çoğunluğu devlet okullarında vazife yapmaktadır. Devlet okullarında görev yapan öğretmenler; disiplin sorunları, personelin aldırma tutumları, okul mevcutlarının kalabalık olması, mevzuat işleri, düşük maaşlar, velilerle olan iletişimsizlik, araç-gereç eksikliği, görev belirsizliği ve destek olmayan âmirler gibi birçok problemle karşı karşıya kalmaktadır. Yaşadıkları olumsuzluklar öğretmenlerin tükenmişlik yaşamlarına sebep olmaktadır. Bu bağlamda, bu ve buna benzer sebeplerden dolayı çocukların eğitilmesinde çok kritik bir dönemde görev yapmakta olan din dersi öğretmenlerinde de meydana gelen bu huzursuzluğun bir kısım faktörlerden meydana geldiği düşünülmektedir. Bu araştırma ile İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin ilkökul ve ortaokul kurumlarında görev yapan öğretmenlerde tükenmişliğin incelenmesi gereği hissedilmiştir.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın amacı, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (İDKAB) öğretmenlerinin mesleki tükenmişlik düzeylerini farklı değişkenler (yaş, cinsiyet, okuldaki öğretmen sayısı, mesleki kıdem, medeni durum) açısından incelemektir. Bu genel amaç çerçevesinde şu temel sorulara cevap aranmıştır:

- 1- Öğretmenlerin mesleki tükenmişlikleri ile yaş değişkeni arasında ilişki var mıdır?
- 2- Öğretmenlerin mesleki tükenmişlikleri ile mesleki kıdem değişkeni arasında ilişki var mıdır?
- 3- Öğretmenlerin mesleki tükenmişlikleri ile okuldaki öğretmen sayısı değişkeni arasında ilişki var mıdır?
- 4- Öğretmenlerin mesleki tükenmişlikleri ile cinsiyet değişkeni arasında ilişki var mıdır?
- 5- Öğretmenlerin mesleki tükenmişlikleri ile medeni durum değişkeni arasında ilişki var mıdır?

Eğitimin esas öğelerinden biri olan öğretmenler, hem eğitim-öğretim faaliyetlerindeki rolü, hem de ülke geleceğindeki rollerinin çok olmasından dolayı son derece önemlidir. Çalışma hayatındaki yoğun stres sebebiyle, Öğretmenlerde meydana gelebilecek bir tükenmişlik durumu ise sadece öğretmenleri değil; öğrencileri, yöneticileri ve toplumun tüm kesimlerini ilgilendirebilen bir eğitim problemidir. Tükenmişlik öğretmenlerin çalışmalarını sürdürmelerine çok ciddi zarar verir. Bu gidiş ise, kendisinden başarılı eğitim-öğretim vermeleri beklenen öğretmenlerde verimsizliğin oluşmasına neden olmaktadır. İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenliği mesleğinin başarılı bir şekilde tatbikat yapılabilmesi, İDKAB öğretmenlerinin fiziksel ve ruhsal açıdan kendilerini sağlam hissetmelerine bağlıdır. Zira ilköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğretmenlerinin tükenmişlik düzeyleri üzerine yapılan bu çalışmanın önemli olduğu, İDKAB öğretmenlerinin tükenmişlik durumlarının araştırılması ve bu konuda birtakım müşahhas sonuçların çıkarılması, hem günümüz hem de ilerleyen zamanlardaki eğitim-öğretim faaliyetlerinin iyileştirilmesi açısından din eğitimi ve öğretimi hizmeti veren bu kesimin mesleki tükenmişlik durumu hangi düzeyde olduğu bakımından araştırılması önem arz etmektedir.

3. Yöntem

Bu araştırma betimsel formatta olup tarama modeli ile gerçekleştirilmiştir. Tarama modeli çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup örnek ya da örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleri” olarak tanımlanmaktadır (Karalar, 1995).

4. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2015-2016 eğitim-öğretim yılında Ağrı İl Merkezi ve ilçelerinde, ilkokul ve ortaokul kurumlarında çalışan İDKAB öğretmenleri oluşturmaktadır. Örneklem random tekniği ile belirlenmiştir. Bu bağlamda Ağrı İl Merkezi ve ilçelerinden 192 İDKAB öğretmeni üzerinde çalışma gerçekleştirilmiştir. Evrenden seçilen örneklem 05 manidarlık düzeyi esas alınarak seçilmiştir.

5. Veri Toplama Araçları

Araştırmaya temel teşkil eden veriler, İDKAB öğretmenlerinin mesleki tükenmişliklerini farklı değişkenler açısından incelemek amacıyla araştırmacılar tarafından geliştirilen Kişisel Bilgi Formu (ek-1) ve Maslach tarafından hazırlanan ve Ergin (1992) tarafından Türkçe'ye çevrilen MTE ölçeği (ek-2) kullanılmıştır. Toplam 22 maddeden oluşan ölçek (MTE) tükenmişliği üç alt boyutta ele almaktadır. Birinci alt boyut olan "duygusal tükenme" boyutunda dokuz madde, ikinci alt boyut olan "duyarsızlaşma" boyutunda 5 madde ve üçüncü alt boyut olan "kişisel başarı" boyutunda ise sekiz madde bulunmaktadır. Maddeler, "hiçbir zaman = 1, çok nadir = 2, bazen = 3, çoğu zaman = 4, her zaman = 5" şeklinde, olmak üzere beşli derecelendirme ile yanıtlanmaktadır. Tükenmişlik alt boyutları şöyle açıklanabilir; Duygusal Tükenme: Kişinin mesleği ya da işi tarafından tüketilmiş, aşırı yüklenilmiş olma duygularını tanımlar. Kişisel Başarı: İnsanlar ile çalışan bir bireyde yeterlilik ve başarıyla durumun üstesinden gelme duygularını ifade etmektedir.

Ölçeğin orijinal formundaki "hiçbir zaman, yılda birkaç kere, ayda bir, ayda birkaç kere, haftada bir, haftada birkaç kere, her gün" şeklinde yedi basamaklı cevap seçenekleri, Türkçe uyarlamasında "hiçbir zaman, çok nadir, bazen, çoğu zaman, her zaman" şeklinde beşli cevap seçenekleri olarak düzenlenmiştir. Öğretmenlerle yapılan bu çalışmada da 5 seçeneği form kullanılmıştır.

5.1. Maslach Tükenmişlik Envanterinin Puanlanması ve Yorumu: MTE'nde yapılan puanlama neticesinde toplam puan ve alt ölçek puanları elde edilmektedir. MTE'ni meydana getiren üç alt ölçeğin puanları her madde için 1- 5 puan arasında analiz edilir. Her alt ölçek için farklı farklı toplanarak bireyin alt ölçeklerden elde ettiği puanlar hesaplanır. Duygusal Tükenme ve Duyarsızlaşma alt boyutlarında olumlu, Kişisel Başarı alt boyutunda ise olumsuz ifadeler yer almaktadır. Olumsuz ifadeler ters yönde puanlanmalıdır. Bu nedenle Duygusal Tükenme (DT) ve Duyarsızlaşma (D) alt ölçeklerinden yüksek puanlar, Kişisel Başarı (KB) alt ölçeğinden düşük puanlar almak tükenmişliği tanımlamaktadır. Buna göre DT ve D alt ölçeklerini oluşturan maddeler; "hiçbir zaman = 1, çok nadir = 2, bazen = 3, çoğu zaman = 4, her zaman = 5" şeklinde, KB alt ölçeğini oluşturan maddeler ise ters puanlama ile " her zaman =1, çoğu zaman = 2, bazen = 3, çok nadir = 4, hiçbir zaman = 5" şeklinde puanlanır. Bu şekilde alt ölçek puanları hesaplanır. Bu üç alt ölçeklerden alınan puan ile tükenmişlik düzeyi arasında doğru orantı vardır. Tükenmişlik düzeyinin saptamak için dağılımın ilk üçte birinde bulunan tükenmişlik puanları düşük, orta üçte birinde yer alan tükenmişlik puanları normal, son üçte birinde yer alan tükenmişlik puanları yüksek olarak değerlendirilmiştir. Tükenmişliğin bu üç alt boyutu arasındaki ilişki incelendiğinde, her alt ölçeğin puanı ayrı ayrı değerlendirilir ve tek bir toplam puanla birleştirilemez (Karayazı, 2008).

5.2. Maslach Tükenmişlik Envanteri'nin Geçerlik ve Güvenirliği: MTE ölçeğinin geçerlik ve güvenirliği Ergin (1992) tarafından iki yöntemle hesaplanmıştır. Birinci yöntemde her alt boyut için iç tutarlılık hesaplaması yapılmıştır. 552 kişilik denek gruptan elde edilen verilere göre ölçeğin özgün formuna ilişkin güvenirlilik katsayıları şu şekildedir: Duygusal Tükenme 0.83, Duyarsızlaşma 0.65, Kişisel Başarı 0.72. İkinci yöntemde ise ölçeğin güvenirliliği test/tekrar test ile incelenmiştir. Denek grubundan 99 deneğe tekrar ulaşılarak elde edilen verilere göre güvenirlilik katsayıları şu şekildedir: Duygusal Tükenme 0.83, Duyarsızlaşma 0.72, Kişisel Başarı 0.67 (Karayazı, 2008).

6. Verilerin Analizi

Araştırma, incelenen bağımlı değişkenin, bağımsız değişkenlere bağlı olarak değişimini ortaya çıkaracak bir biçim içinde ele alınmıştır. Elde edilen bulguların çözümlenmesi bir istatistik programı kullanılarak yapılmıştır. Öğretmenler cinsiyete, medeni duruma, yaşa, mesleki kıdeme ve okulda görev yapan öğretmen sayısına göre sınıflandırılacak ve tükenmişliğin alt boyutlarını belirtilen bağımsız değişkenlerin düzeylerine göre değişip değişmediği belirlenmiştir. Ölçekten elde edilen puan dağılımlarının, parametrik test varsayımlarını karşıladığında, değişkenlerin boyutlarının iki olması durumunda “ t ”, ikiden fazla olması durumunda ise tek yönlü (ANOVA) testi yapılarak, bağımsız değişkenlerin boyutları arasında anlamlı farkların olup olmadığı belirlenmiştir. Araştırmada hata payı 0.05 olarak alınmıştır.

7. Bulgular ve Yorumlar

Bu bölümde araştırma konusu kapsamında yapılan inceleme sonucunda elde edilen bulgulara ve bu bulgular ışığında yapılan yorumlara yer verilmiştir. İDKAB Öğretmenlerinin Yaş Değişkenine Göre Mesleki Tükenmişliğini Gösteren ANOVA Testi Sonuçları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: İDKAB Öğretmenlerinin Yaş Değişkenine Göre Mesleki Tükenmişliğini Gösteren ANOVA Testi Sonuçları

YAŞ	n	X	S.s	sd	F	p	Anlamlı fark
23-30	116	2,64	,30	2/189	6,07	,003	A-B
31-42	67	2,77	,26				
43 ve üstü	9	2,87	,33				

A=23-30, B=31-42, C= 43 ve üstü, düzeylerinin yaşlarına göre anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan tek faktörlü ANOVA sonucunda aradaki farkın anlamlı olduğu görülmektedir ($F_{189}=6.07$, $p < ,05$). Farkın hangi ortalamalar arasında olduğunu belirlemek için çoklu karşılaştırma testlerinden Scheffe testi uygulanmış ve yaşı 23-30 yıl olanların tükenmişlik düzeyleri ile yaşı 31-42 yıl olanların tükenmişlik düzeylerine göre anlamlı düzeyde farklılaştığı bulunmuştur. Bu bulgu, öğretmenlerin mesleki tükenmişlik düzeylerinin yaşa göre değiştiğini göstermektedir. Yapılan araştırmaların bazılarında yaşın ve mesleki kıdemin tükenmişliği etkileyen bir faktör olduğu sonucuna ulaşan araştırmalar (Ergin, 1992; Torun, 1995; Tümkiye, 1996; Sucuoğlu, Kuloğlu-Aksaz, 1996; Tuğrul ve Çelik, 2002; Gündüz 2004; Naktiyok ve Karabey, 2005) bu sonucu destekler niteliktedir.

İDKAB İlkokul ve Ortaokul Öğretmenlerinin Mesleki Kıdem Değişkenine Göre Mesleki Tükenmişliğini Gösteren ANOVA Testi Sonuçları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: İDKAB Öğretmenlerinin Mesleki Kıdem Değişkenine Göre Mesleki Tükenmişliğini Gösteren ANOVA Testi Sonuçları

KIDEM	n	X	S.s	sd	F	p	Anlamlı fark
1-2	62	2,54	,32	3/188	10,29	,00	A-B
3-6	53	2,80	,22				A-C
7-10	73	2,73	,30				
11 ve üstü	4	2,84	,16				

A=1-2, B=3-6, C=7-10, D=11 ve üstü, düzeylerinin mesleki kıdemlerine göre anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan Tek faktörlü ANOVA sonucunda aradaki farkın anlamlı olduğu görülmektedir ($F_{188}=10.29$, $p < ,05$). Farkın hangi ortalamalar arasında olduğunu belirlemek için çoklu karşılaştırma testlerinden Scheffe testi uygulanmış ve mesleki kıdemi 1-2 yıl

olanların tükenmişlik düzeyleri ile mesleki kıdemi 3-6 yıl olanların tükenmişlik düzeylerine göre anlamlı düzeyde farklılaştığı tespit edilmiştir. Mesleki kıdemi 1-2 yıl olanların tükenmişlik düzeyleri ile mesleki kıdemi 7-10 yıl olanların tükenmişlik düzeylerine göre anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmüştür.

İDKAB İlkokul ve Ortaokul Öğretmenlerinin Okulda Görev Yapan Öğretmen Sayısı Değişkenine Göre Mesleki Tükenmişliğini Gösteren ANOVA Testi Sonuçları Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3: İDKAB İlkokul ve Ortaokul Öğretmenlerinin Okulda Görev Yapan Öğretmen Sayısı Değişkenine Göre Mesleki Tükenmişliğini Gösteren ANOVA Testi Sonuçları

	Öğretmen Sayısı	Ortalama
Öğretmen Sayısı	1	-0,183
Ortalama	-0,183	1

Öğretmen sayısı ile ortalama arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını belirlemek için yapılan Pearson korelasyon analizi sonucunda aralarında negatif yönde zayıf bir ilişkinin olduğu bulunmuştur ($r=-0.183$, $p < .05$).

İDKAB İlkokul ve Ortaokul Öğretmenlerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Mesleki Tükenmişliğini Gösteren T Testi Sonuçları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4: İDKAB İlkokul ve Ortaokul Öğretmenlerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Mesleki Tükenmişliğini Gösteren T Testi Sonuçları

	n	X	S.s	t	p
Kadın	89	2,67	7,61	-1,04	0,10
Erkek	103	2,72	7,74		

Tablo 4' te görüldüğü gibi, kadın ve erkek öğretmenlerin mesleki tükenmişlik düzeylerinin cinsiyetine göre anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan bağımsız örneklem için t testi sonucunda ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olmadığını ($t_{190}=-1.04$, $p > 0.05$) göstermektedir. Yurt içinde ve dışında yapılan araştırmaların bazılarında (Doyle ve Hind, 1998) elde edilen veriler, araştırmada elde edilen bulguyu destekler niteliktedir. Bu bulgu iş yaşamının ve işin devamı için kadın ve erkek öğretmenlerin sorumluluklarının fazla olması onların duygusal tükenmişlik düzeylerini eşdeğer şekilde etkilemiş olmasından kaynaklanmış olabilir.

İDKAB İlkokul ve Ortaokul Öğretmenlerinin Medeni Durum Değişkenine Göre Mesleki Tükenmişliğini Gösteren Testi Sonuçları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5: İDKB İlkokul ve Ortaokul Öğretmenlerinin Medeni Durum Değişkenine Göre Mesleki Tükenmişliğini Gösteren T Testi Sonuçları

	n	X	S.s	t	p
Evli	109	2,694	0,28	-0,85	0,341
Bekar	83	2,798	0,32		

Tablo 5'te görüldüğü gibi evli olan ve olmayan öğretmenlerin mesleki tükenmişlik puan ortalamaları düzeylerinin cinsiyetine göre anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan bağımsız örneklem için t testi sonucunda ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olmadığı bulunmuştur ($t_{190}=-0.85$, $p > 0.05$).

Bu sonuç öğretmenlerin mesleki tükenmişlik düzeylerinin medeni duruma göre farklılaşmadığını göstermektedir. Yurt içinde ve dışında yapılan araştırmaların bazılarında (Baysal,

2005,4; Tümkaya, 1997,13; Özmen, 2001) elde edilen veriler, araştırmada elde edilen bulguyu destekler niteliktedir. Araştırmada farkın bulunmayışı, evlilik yaşamının mesleki tükenmişlik düzeyini artırmış olabileceği, evli olamayanların da psiko-sosyal problemlerinin daha fazla olmasından kaynaklanmış olabilir. Literatürde bu yorumu destekleyen araştırma bulguları vardır (Malan, 2001).

İDKAB İlkokul ve Ortaokul Öğretmenlerine Ait Değişkenler Tablo 6’da verilmiştir:

Tablo 6: Öğretmenlerin Kişisel Özellikleri

Değişken	Frekans	Yüzde
Cinsiyet		
Erkek	103	54
Bayan	89	46
Medeni Durum		
Evli	109	57
Bekar	83	43
Mesleki Kıdem		
1-2 yıl	62	32
3-6 yıl	53	28
7-10 yıl	73	38
11 yıl ve üzeri	4	2
Yaş		
23-30 yaş	116	60
31-42 yaş	67	35
42 ve üstü yaş	9	5
Toplam	192	100

Tablo 6’da görüldüğü gibi, örnekleme dâhil edilen öğretmenlerin cinsiyet, medeni durum, mesleki kıdem, yaş ve okulda görev yapan öğretmen yüzdelerine göre dağılımlarına bakıldığında, öğretmenlerin %46’sının kadın, %54’ünün erkek; %57’sinin evli, %43’ünün bekâr; % 60’ının 23-30 yaş arası, %15’inin 31–42 yaş arası, %5’inin 42 ve üzeri yaşta; % 32,5’inin 1–2 yıl arası, %28’inin 3–6 yıl arası, %38’inin 7–10 yıl arası, %2’sinin 11 yıl ve üzeri hizmet sürelerinin olduğu görülmektedir.

8. Sonuç ve Tartışma

Araştırmanın birinci alt probleminde, öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin yaşlarına göre anlamlı ölçüde farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiş, elde edilen verilere göre öğretmenlerin yaşı 23-30 yıl olanların tükenmişlik düzeyleri ile yaşı 31-42 yıl olanların tükenmişlik düzeylerine göre anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmüştür. Bu da şunu gösteriyor ki, öğretmenlerin yaşı tükenmişlik düzeylerinin birer belirleyicisi durumundadır. Öğretmenler farklı farklı yaşlarda tükenmişlik yaşayabilirler. Bu araştırmaya göre, yaşın ilerlemesi, duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı düzeylerinde tükenmişliğin artmasında etkilidir.

Araştırmanın ikinci alt probleminde, öğretmenlerin mesleki kıdemlerinin tükenmişlik düzeylerini etkileyip etkilemediği araştırılmış, elde edilen bulgular, öğretmenlerin mesleki kıdemleri ile tükenmişlik düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Bu sahada yapılmış bazı çalışmalardan elde edilen veriler, araştırma bulgularını destekler niteliktedir (Girgin, 1995; Ergin 1992; Torun 1995; Tümkaya, 1996; Sucuoğlu, Kuloğlu-Aksaz. 1996; Tuğrul ve Çelik 2002; Gündüz, 2004). Bu durum, uzun süredir hizmet veren öğretmenlerin meslek heyecanını

kaybetmeleri, performans düşüklüğü yaşamaları, hep benzer problemlerle uğraşmaktan yorgunluk duymaları ile açıklanabilir.

Araştırmanın üçüncü alt problemünde okulda görev yapan öğretmen sayısının tükenmişlik düzeylerini etkileyip etkilemediği araştırılmış, elde edilen bulgular okulda görev yapan öğretmen sayısı ile tükenmişlik düzeyleri arasında zayıf bir ilişkinin olduğunu ortaya koymuştur. Bu kurumlardaki çalışan sayısı arttıkça mesleki tükenmişlik düzeylerinin arttığı yönünde bir durum olarak açıklanabilir.

Araştırmanın dördüncü alt problemünde cinsiyet faktörünün tükenmişlik düzeylerini etkileyip etkilemediği araştırılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular, öğretmenlerin cinsiyetleri ile tükenmişlik düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığını ortaya koymuştur. Bu sonuç iş yaşamının ve işin devamı için kadın ve erkek öğretmenlerin sorumluluklarının fazla olması onların duygusal tükenmişlik düzeylerini eşdeğer şekilde etkilemiş olmasından kaynaklanmış olabilir. Alanda yapılmış bazı çalışmalar araştırma bulgularını desteklerken (Gündüz 2006; Doyle ve Hind, 1998), bazı çalışmalar da araştırma sonuçlarını kısmen desteklemektedir (Kayabaşı, 2008). Bu araştırmanın sonuçları, öğretmenlerin cinsiyetleri ile duygusal tükenmişlik düzeyi ve duyarsızlaşma arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığını göstermektedir

Araştırmanın beşinci alt problemünde medeni durum faktörünün tükenmişlik düzeylerini etkileyip etkilemediği araştırılmış, araştırmadan elde edilen veriler, öğretmenlerin medeni durumları ile tükenmişlik düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığını ortaya koymuştur. Araştırmada farkın bulunmayışı, evlilik yaşamının mesleki tükenmişlik düzeyini artırmış olabileceği, evli olmayanların da psiko-sosyal problemlerinin daha fazla olmasından kaynaklanmış olabilir. Alanda yapılmış bazı çalışmalar da bu araştırmada elde edilen sonuçları destekler mahiyettedir (Baysal, 1995; Tümkaya, 1996; Özdemir vd. , 1999; Özmen, 2001; Kayabaşı, 2008). Elde edilen sonuçların aksine medeni durum ile tükenmişlik düzeyleri arasında ilişkinin olduğunu ortaya koyan araştırmalar da mevcuttur (Ergin 1992; Torun 1995; Örmen 1993; Tümkaya 1996; Izgar 2001; Tuğrul ve Çelik 2002). Yine yapılan bir araştırma (Maslach ve Jackson,1982) bulgularına göre, evli insanların bekâr ve dullara göre tutarlı bir şekilde daha az tükenmişlik durumu gösterdiklerini ortaya koymuştur.

Yapmış olduğumuz bu araştırma, gerekse yapılan diğer araştırmalar farklı alan ve mesleklerde bulunan bireylerin sosyo-demografik özellikleri, tükenmişlik konusunda farklı sonuçlar vermiştir. Bu bağlamda tükenmişliğe yol açan sebepleri ortaya koyan bu ve benzeri araştırmalardan elde edilen bulgular ışığında tükenmişlik sendromu ile ilgili gerekli önlemlerin alınması gerekir. Ayrıca bu nitelikteki çalışmalar ileride yapılacak benzer araştırmalara ışık tutması açısından önemli olabilir.

KAYNAKÇA

- Akten, S. (2007). *Rehber Öğretmenlerin Mesleki Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Edirne.
- Akçamete, G., Kaner, S. ve Sucuoğlu, B. (2001). *Öğretmenlerde Tükenmişlik İş Doyumu ve Kişilik*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Ardıç, K. ve Polatçı, S. (2008). Tükenmişlik Sendromu Akademisyenler Üzerinde Bir Uygulama (Göü Örneği). *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10 / 2 69-96.
- Aydın, M. Şevki, *Cumhuriyet Döneminde Din Eğitimi Öğretmeni Yetiştirme ve İstihdamı*, İBAV Yayınları, Kayseri 2000, s.17
- Bayraktar, N.(2013) 1" *Öğretmenlerine Göre Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretmenliğinin Doğasından Kaynaklanan Güçlüklerin Mesleki Tükenmişlik Algıları Üzerindeki Etkileri "*, ERUIFD Sayı: 16, 79-100 .
- Baysal, A. (1995). *Lise Ve Dengi Okul Öğretmenlerinde Meslekte Tükenmişliğe Etki Eden Faktörler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

- Betoret, F. D. 2009. ‘‘Self-Efficacy, School Resources, Job Stressors and Burnout Among Spanish Primary and Secondary School Teachers: A Structural Equation Approach’’. *Educational Psychology*, 29 (1), 45-68.
- Brouwers, A. and Tomic, W. 1997. ‘‘Teacher Burnout, Perceived Self Efficacy In Classroom Management and Student Disruptive Behaviour In Secondary Education’’. *Education and Society*, 17, 7-26.
- Budak, G. ve Sürgevil, O. (2005). Tükenmişlik Ve Tükenmişliği Etkileyen Örgütsel Faktörlerin Analizine İlişkin Akademik Personel Üzerinde Bir Uygulama. *D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi*, 20(2), 95-108.
- Chan, D. W. 2002. ‘‘Stress, Self-Efficacy, Social Support and Psychological Distress Among Prospective and Chinese Teachers in Hong Kong’’. *Educational Psychology*, 22(5), 557-569.
- Chan, D. W. 2007. ‘‘Burnout, Self-Efficacy, and Successful Intelligence Among Chinese Prospective and In-Service School Teachers In Hong Kong’’. *Educational Psychology*, 27(1), 33-49.
- Coşkun, M. (2012) , Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Tükenmişlik Düzeylerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Yaz-2012 Cilt: 11 Sayı: 41 (064-077).
- Çelikkaleli, Ö. 2011. ‘‘Yetişkin Eğitimcisi Öğretmenlerin Tükenmişlik ve Mesleki Yetkinliklerinin İncelenmesi’’. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, yıl:3, sayı:4, 2011, 41.
- Çimen, S. 2007. ‘‘İlköğretim Öğretmenlerinin Tükenmişlik Yaşantıları ve Yeterli Alguları’’ Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.
- Dworkin, A. G. 2001. ‘‘Perspectives on Teacher Burnout and School Reform’’. *International Education Journal*, 2 (2), 69-78.
- Edelwich, J. and Brodsky, A. 1980. ‘‘Burnout: Stages of Disillusionment in Helping Professions’’. New York Human Science Press.
- Egyed, C. J. and Short, R. J. 2006. ‘‘Teacher Self-Efficacy, Burnout, Experience and Decision to Refer a Disruptive Student’’. *School Psychology International*, 27(4), 462-474.
- Ergin, C. 1992. ‘‘Doktor ve Hemşirelerde Tükenmişlik ve Maslach Tükenmişlik Envanterinin Uygulanması’’. 7. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları El Kitabı 143-154. Ankara: Psikologlar Derneği Yayınları.
- Evers, W. J. G., Brouwers, A. and Tomic, W. 2002. ‘‘Burnout and Self-Efficacy: A Study on Teachers’ Beliefs When Implementing An Innovative Educational System in The Netherlands’’. *British Journal of Educational Psychology*, 72, 227-243.
- Freudenberger, H. J. 1974. ‘‘Staff Burnout’’. *Journal of Social Issues*, 30, 159-165.
- Friedman, I. A., Farber, B. A. (1992). Professional self-concept as a predictor of teacher burnout, *Journal of Educational Research*, 84 (1), 28-35.
- Girgin, G. 1995. ‘‘İlkokul Öğretmenlerinde Meslekte Tükenmişliğin Gelişimini Etkileyen Değişkenlerin Analizi ve Bir Model Önerisi’’. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Girgin, G ve A. Baysal (2005) *Tükenmişlik Sendromuna Bir Örnek: Zihinsel Engelli Öğrencilere Eğitim Veren Öğretmenlerin Mesleki Tükenmişlik Düzeyi* TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni, 2005: 4 (4)
- Grau, R., Salanova, M. and Peiró, J. M. 2001. ‘‘Moderator Effects of Self-Efficacy on Occupational Stress’’. *Psychology in Spain*, 5(1), 63-74.
- Gündüz, B. 2005. ‘‘İlköğretim Öğretmenlerinde Tükenmişlik’’. Mersin Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi, 1 (1), 152-166.
- Gündüz, H. 2006. ‘‘Yatılı İlköğretim Bölge Okullarında Görev Yapan Yönetici ve Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeyleri, Diyarbakır Örneği.’’ Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bilim Dalı, Diyarbakır.
- Hock, R. R. (1988). Professional Burnout Among Public School Teachers, *Public Personnel Management*, Number: 17-2, pp. 167-189.
- Hökelekli, H. 1998, *Din Psikolojisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, s. 7.
- Karahan, Ş. 2005. ‘‘Özel Eğitim Okullarında Çalışan Eğitimcilerin Öz Yeterlik Algılarının Ve Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi’’. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Karakuş, G. 2008. ‘‘Özel İlköğretim ve Ortaöğretim Kurumlarında Çalışan Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi’’. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Rehberlik ve

Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı, Ankara.

- Karalar, İ. (1995). ‘‘Çevresel Etki Değerlendirmesi’’. Yeni Türkiye Çevre Özel Sayısı, Temmuz-Ağustos, 1. s. 5.
- Karayazı, T. 2008. ‘‘Uluslararası Müsabakalarda Görev Yapan Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi.’’ Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Yönetimi ve Denetimi Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Kayabaşı, Y. 2008. ‘‘Bazı Değişkenler Açısından Öğretmenlerin Mesleki Tükenmişlikleri’’. Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 20. S. 195, Ankara.
- Komala, K. ve Ganesh, S. (2007). Individual spirituality at work and its relationship with job satisfaction and burnout: An exploratory study among health care professionals, *The Business Review*, 7(1), 124-129.
- Kyriacou, Chris (2000). *Stres-Busting for Teachers*, Cheltenham: Nelson Thornes.
- Maslach, C. and Jackson, S.E. 1986. ‘‘Maslach Burnout Inventory Manual’’. Palo Alto, CA Consulting Psychologist Press.
- Maslach, C., M.P. Leitter, and W.B. Schaufeli, 2001. ‘‘Job Burnout’’, *Annual Review of Psychology*, Volume: 52, 397-422.
- Maslach, C. and Zimbardo, P. G. 1982. ‘‘Burnout- The Cost Of Caring’’. New Jersey: Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs.
- Maslach, C. and Jackson, S. E. 1981. ‘‘The Measurement of Experienced Burnout’’. *Journal of Occupational Behavior*, 2, 99-113.
- Maslach, C. and Jackson, S. E. 1984. ‘‘Burnout in Organizational Settings’’. Vol.5, Beverly Hills, CA: Sage.
- Özdoğan, H. 2008. ‘‘Beden Eğitimi Öğretmenlerinde Mesleki Tükenmişlik’’. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Ana Bilim Dalı, Sivas.
- Özmen, H. , 2001. ‘‘Görme Engelliler Okullarında Görev yapan Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeyleri’’. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Pines, A. M. 2002. ‘‘A Psychoanalytic-Existential Approach to Burnout: Demonstrated in The Cases of A Nurse, A Teacher and A Manager’’. *Psychotherapy: Theory/ Research/ Practice/ Training*, 39 (1), 103-113.
- Sabuncuoğlu, Z. ve Tüz, M. (2001). Örgütsel Psikoloji. Bursa: Ezgi Kitabevi Servet Özdemir, Ferudun Sezgin, Zeynep Kaya vd., ‘‘İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Stresle Başa Çıkma Tarzları ile Kullandıkları Mizah Tarzları Arasındaki İlişki’’, Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi, Cilt 17, Sayı 3, Yıl 2011, s. 409.
- Schaufeli, W. and Greenglass, E. R. 2001. ‘‘Introduction to Special Issue on Burnout and Health’’. *Psychology and Health*, 16, 501-510.
- Schwab, R. L., Jackson, S. E. and Schuler, R. S. 1986. ‘‘Educator Burnout: Sources and Consequences’’. *Educational Research Quarterly*, 10(3), 14-30.
- Schaufeli, W. and Peeters, M. C. W. 2000. ‘‘Job Stress and Burnout Among Correctional Officers: A Literature Review’’. *International Journal of Stress Management*. 7 (1), 19-48.
- Schaufeli, W. B. and Enzmann, D. 1998. ‘‘The Burnout Companion to Study & Practice: A Critical Analysis’’. London: Taylor & Francis.
- Schwab, R. L., Jackson, S. E. and Schuler, R. S. 1986. ‘‘Educator Burnout: Sources and Consequences’’. *Educational Research Quarterly*, 10 (3), 14-30.
- Schaufeli, W. and Greenglass, E. R. 2001. ‘‘Introduction to Special Issue on Burnout and Health’’. *Psychology and Health*, 16, 501-510.
- Schwarzer, R. and Hallum, S. 2008. ‘‘Perceived Teacher Self-Efficacy As A Predictor of Job Stress and Burnout: Mediation Analyses’’. *Applied Psychology: An International Review*, 57, 152-171.
- Sucuoğlu, B., Kuloğlu-Aksaz, N. 1996. ‘‘Özürlü Çocuklarla Çalışan Öğretmenlerde Tükenmişliğin Değerlendirilmesi’’. *Türk Psikoloji Dergisi*, Cilt: 10, Sayı. 36. (44-60).
- Teltik, H. 2009. ‘‘Okul Öncesi Öğretmenlerinin Mesleki Yeterlik Algılarının İş Doyumu Ve Tükenmişlik Düzeyleriyle İlişkisinin Belirlenmesi’’. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Torun, A. (1995), Tükenmişlik, Aile Yapısı ve Sosyal Destek İlişkileri Üzerine Bir İnceleme, Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tuğrul, B ve Çelik, E. 2002. ‘‘Normal Çocuklarla Çalışan Anaokulu Öğretmenlerinde Tükenmişlik’’. Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt:2 Sayı:12.
- Tümkeya, S. 1996. ‘‘Öğretmenlerdeki Tükenmişliğin Sosyo-Demografik Özellikler ve İş Ortamı

İle İlişkisi''. 3. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi, Adana 15-16 Nisan.
Yeğin, H. İ.(2014) *Din Kültürü Ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenlerinin Tükenmişlik Düzeyleri''*,EKEV
Akademi Dergisi Yıl: 18 Sayı: 58 (Kış 2014),315-332.